

ЈОВАН Р. БОЈОВИЋ (*Тишоираг*)

ВИДОВДАН У ЦРНОЈ ГОРИ

У историјској науци је познато да се на Видовдан 15/28. јуна 1389. године одиграла одлучујућа битка на Косову између српског и османског царства. Од тада су дјелови српског царства постепено један за другим губили независност падајући под турску власт, у ропство.

Последња српска средњовјековна државица Зета, касније названа Црна Гора, пала је под турску власт 1499. године. Био је то коначни крај независности и последњег дијела српске средњовјековне државе и српског царства. Исто тако је у науци познато да је Црна Гора у оквиру турске државе једно вријеме имала неку врсту оновремене аутономије. Такође је познато да је Црна Гора током XVII вијека довела одлучну и бескомпромисно ослободилачку борбу за ослобођење испод турског ропства. На челу ослободилачке борбе била је Цетињска митрополија са црногорским митрополитима из разних породица све до митрополита Данила Петровића.

Кроз тешку, мукотрпну и одлучну борбу крајем XVIII вијека Црна Гора је израсла у прву слободну и самосталну државицу на Балкану са сједиштем у Цетињу. Њен творац и законодавац првих писаних закона био је митрополит Петар I Петровић, касније Свети, најпаметнији државник своје епохе на Балкану.

Савременик митрополита Петра Првог била је велика и духовна и световна личност и дипломата архимандрит Манастира Пиве, Арсеније Гаговић. Заиста су ове двије велике по образовању духовне, а по дјеловању првенствено световне личности биле носиоци великих ослободилачких идеја, које ће прерасти у покрете на једном ширем простору, један са сједиштем у Цетињу, а други са сједиштем у Пиви. Они су својим идејама и радом усмјерили ослободилачке токове борбе на једном ширем простору Црне Горе и Херцеговине. Њиховим ослободилачким покретима ишао је на истоку у сусрет ослободилачки покрет у Карађорђевој Србији. Касније ће ови ослободилачки центри довести српску и југословенску ослободилачку мисао до коначног ослобођења и уједињења југословенског простора и стварања заједничке југословенске државе 1918. године.

Ослободилачку идеју на југословенском простору пратила је и косовска мисао преко Видовдана, косовских јунака на челу са Милошем Обилићем о чему нам говори епско народно стваралаштво настало у Црној Гори током XVII–XIX вијека.

У историјској науци није познато када се у Црној Гори почиње помињати косовска вечера, кнез Лазар, Милош Обилић, Вук Бранковић, косовска битка, Видовдан и друго везано за косовску епопеју. Свакако, косовска битка и њени јунаци у народу су све присутнији од почетка ослободилачке борбе па све до данашњих дана када обиљежавамо 600 година косовске битке. Нигдје као у Црној Гори није био присутан култ Милоша Обилића, косовских јунака и Видовдана. Посебно је био присутан култ Милоша Обилића и његово јунаштво.

У црногорском календару *Грлицы* за 1835. годину, у рубрици значајних догађаја, поред осталог писало је да је прошло 445 година од како су Срби изгубили царство на Косову (15. јуна 1389). У истом Календару у мјесецу јуну, под датумом субота, у суботу 15. јуна пише: »С. 15. Амоса прѣ(сподобни) и к(нез) Лазар«. Овако пише и у Грлицама за наредне четири године (1836–1839).¹

Косовска мисао наша је великог одјека у стваралаштву Петра II Петровића Његоша.²

Његош је у пјесми *Глас каменшџака* »пјесми о јуначким дјелима Црне Горе од 1711. до 1813. године«, како је сам написао у предговору у Цетињу 9/22. маја 1833, написао поред осталог и ово:

»Зна се, и у свијету успомена траје на пале у бици на Косову. . .«³

1. *Грлица*, календар црногорски за 1835, 1836, 1837, 1838. и 1839, Цетиње 1835.

2. Стијепо И. Кастрепели, *Косовска мисао – Избор његошке поезије*, Гласник етнографског музеја на Цетињу, књига III, том III, Цетиње 1936, стр. 327.

3. П. П. Његош, *Свободијага, Глас Каменшџака*, књига II, Београд 1967, стр. 227.

Његов *Горски вијенац* кипти о Косову и његовим јунацима. Милош Обилић је симбол смјелости и јунаштва.

Истрага потурица у Црној Гори 1707. године преломни је догађај у ослободилачкој борби против Турака не само у Црној Гори већ уопште на балканском полуострву. Његош у *Горском вијенцу* кроз уста народа последије косовског пораза каже:

*Што ушече испод сабље Турске,
Што на вјеру њрабу не њохули,
Што се нехће у ланце безајти,
То се збјежа у обе њланине
Да њинемо и крв њроливамо,
Да јуначки аманеј чувамо,
Дивно име и свеју свободу. . .⁴*

Нијесу само били мотиви у Његошевом стваралаштву Косово и косовски јунаци већ је он установио и највеће црногорско одликовање за храброст Златну Обилића медаљу.⁵

Косовска мисао посебно је нашла своје мјесто у епским народним пјесмама насталим у Црној Гори. У пјесми *Поџибија Вука Мићуновића*, коју је Вук Караџић записао у Црној Гори, веома сликовито говори о косовској традицији у Црној Гори. Након што је Вук Мићуновић умро, последије решавања, владика се обратио присутним Црногорцима ријечима:

*Слушајте ме, браћо Црногорци,
Обавкоја сивоја сокола
Још Срикиња њородила није
Од Косова ни њређе њеја. . .⁶*

У *Орлићу*, црногорском годишњаку за 1865. годину, који је уређивао Јован Сундечић, у објављеној пјесми *Даворије црногорске* говори се о косовској бици и њеним посљедицама. Наводимо неколико стихова из те пјесме.

4. П. Петровић Његош, *Горски вијенац*. Факсимил првог издања у Бечу 1847, стр. 10.

5. Љубомир Дурковић–Јакшић, *Србијанска шџамиа о Њејошу и Црној Гори*, Београд 1951; Исти, *Црногорско србијанска сарадња*, Београд 1957; Исти, *Њејошев лик*, Цетиње 1963; Јевто Миловић, *О давању медаља у доба владике Рада*, Историјски записи 1950/5; Исти, *Пејтар II Пејровић Њејош у свом времену*, Титоград 1986; Љубица Кланчић, *Њејошеве Медаље*, Гласник етнографског музеја на Цетињу, књига III, Цетиње 1963, стр. 281; Милан Јовићевић, *Црногорска одликовања*, Цетиње 1982.

6. Вук Ст. Караџић, *Српске народне њјесме*, Београд 1975, књига IV, стр. 13.

*Црногорац збио се
у кри и иланину
Да се свеиши Турчину
Вјечном душманину:*

За Косово крваво,

*За смрти Цар-Лазара,
За све шито му неб'јерник
Узе и иохара,*

*За једну је досада
ио сито лава смакао,
али иокољ косовски
Није освеишиши лако. . . 7*

У календару *Орлић* за 1866. годину објављена је пјесма Ј. Сундечића под насловом *Петров-ган на Цетињу 1865*. У овој пјесми Сундечић каже да је доста времена прошло од косовске битке

*Од Косова досиа доби,
Досиа било оштре коби;
Ниш' се мало
Жршбовало
За слободу,
Ниш је мало
Глава иало
У народу. 8*

Књаз Никола је објавио своју познату пјесму *Онамо, онамо! У Орлићу* за 1867. годину. Пјесму је објавио под псеудонимом Млади Драго Драговић. Наводимо неколико стихова из те пјесме који симболишу повраћај освојене српске територије.

*Онамо, онамо!. . . за брда она,
Говоре да је разорен двор
Мојега цара; онамо веле
Био је њега јуначки збор.–*

7. *Орлић*, црногорски годишњак, стари и нови, за просту годину 1865. Уредио Ј. Сундечић, година прва. Фототипско издање Централне народне библиотеке у Цетињу 1979, стр. 69.

8. Исто, *Орлић*, за 1866, стр. 46.

*Онамо, онамо! да виђу Призрен;
Та што је моје – дома ћу доћ;
Сџарина мила шамо ме зове:
Ту морам једнач оружан њоћ.*

*Онамо, онамо! – за брда она
Бе небо њлави сабија свог;
На србска њоља, на њоља бојна,
Онамо браћо сџремајмо ход.⁹*

Јован Сундечић је у *Орлићу* за 1867. годину објавио пјесму *Славна смрт Сџефана Синђелића*, који је погинуо у српско-турском рату 1809. године. У једној строфи Ј. Сундечић каже:

*Друџа с' војска шамо креџа,
Гдје Косово, Призрен, леже:
Пламџи у њој жеља свеџа,
Да Србију оџеџ веже
Са њононом Црном Гором
И Јагранским нашим мором.
Њу њредводи соко сџџи
Црни Ђорђе, кремен жиџи,
Да забичај сџасе сџари,
Гдје му њресџо Царев сџао,
Гдје ј' виџеџки Лазо њао.¹⁰*

Јован Сундечић је и у *Орлићу* за 1869. годину објавио пјесму под насловом *Једно њиџање* у којој позива у борбу за ослобођење Косова и Метохије, па каже:

*Онамо нам Немањџи
Вјенчаџали круном њлаве;
Онамо нас дџвно дџчи
Славно име свеџоџ Саве.*

*Онамо нам Душан сџао
Врх царскоџа њријесџола;
Онамо ни Лазар њао
Сред Косоџа бојноџ њоља.*

9. Млади Драго Драговић, *Онамо, онамо! Орлић* за 1867, стр. 60.

10. Ј. Сундечић, *Славна смрт Сџефана Синђелића, Орлић* за 1867, стр. 80.

*Онамо нам Милош – дика
Расјорио силна цара,
Онамо ни сваколика
Порушена слава сјара.*

*Хоћемо ли већ онамо? . . .
Сви кличемо да хоћемо;
Па шћо, браћо оклебамо
Већ рецимо када ћемо?¹¹*

Ристо Милић из Котора објавио је у *Орлићу* за 1870. годину поему, под насловом *Наше народно Ускрснуће* у којој разговарају Вила, Душан, Марко и Милош:

Вила
*Дође вр'јеме и мени вам Вили,
Да с очију сјресем робени санак;
И њозовеш србски народ мили
На оружје и бојни усјанак.
Усјај, дакле, о Душане силни,
Вила шебе из мрјивих дозива.
Усјај Марко и Милоше крилни,
Србски род вас у њомоћ њозива!*

. . .

Душан
*Чубарници наше родне славе
Црној Гори – ја одлазим ломној.*

. . .

Вила
*Сваки своме њредјелу нек хиџа,
Да њодигже браћу усјабану;
Видов данак нови Србсћбу свиџа,
Сваки своју нек окуља сјрану.¹²*

У календару *Орлићу* 1865–1870. и 1885. године има више пјесама које говоре о косовској бици и њеним јунацима. У свим календарима *Орлића* под »15. јун« пише »Србски цар Лазар«.

11. Ј. Сундечић, *Једно ишћање*, *Орлић* за 1869, стр. 24–26.

12. Ристо Милић, *Наше народно Ускрснуће*, *Орлић* за 1870, стр. 38–41.

Српска православна црква у Црној Гори је Видовдан обиљежавала у црквама и манастирима тако што је на тај дан одржавала помен кнезу Лазару и косовским јунацима. Тај датум је улазио и у годишње календаре: 15. јун по старом, а 28. по новом календару.

Како је Видовдан у народу у Црној Гори обиљежаван до 1889. године, немамо много података. Изучавајући ово питање дошли смо до сазнања да је народ о Видовдану до 1889. године обавјештаван преко помена у црквама и манастирима.

Поред помена у црквама у народу се Видовдан обиљежавао и на други начин. Према подацима проте Марка С. Николића из Бијеле (Бока Которска) уочи Видовдана су паљене ватре. У вези са тим прота ми је написао слиједеће:

»Памтим из дјетињства да су моји родитељи, досељеници из његушког села Вељих Залаза у Доброту (код Котора), све до 1941. године палили припремљено сухо грање и шибље испред кућа у сутон уочи Видовдана као успомену на косовски бој. То су радили и остали досељеници из Црне Горе. Послије минулог рата то се није наставило. Моја покојна мајка је причала да је исти обичај био и у њеним родним Вељим Залазима«. ¹³

О култу Видовдана у Боки Которској одговорио ми је прота Васо Ивошевић слиједеће:

»У Боки Которској у народу православном веома је поштован култ св. Виду или Виту. Народ углавном не зна дали је то хришћански светац или пагански херој. Верско и митско-паганско у овом култу се прожимају. Свакако, народ Вида поштује као заштитника пољопривреде и повезује га са очекивањем кишних и сунчаних дана«.

Максим Злоковић, наставник у пензији, родом из Бијеле, а станује у Тивту, има скоро 80 година, запамтио је од својих родитеља кратку народну лирску пјесму о Виду која гласи:

*Свећи Виге иге га обиге,
Што је никло га је никло,
а што није и га неће.*

»О Видовдану (28/15. јун) и Ивањдану (7. јул по старом стилу) 24. јуна, уочи ових празника, увече пале се ватре испред кућа. У ту ватру баца се поред сувих дрва и свјежа трава и цвијеће, посебно миришљаво Ивањско цвијеће, које тада цвјета и ватре се прескачу да би млади добили снагу и ојачали здравље. Св. Видо по легенди је

13. Писмо проте Марка Николића из Бијеле од 9. IX 1988. године аутору овог рада.

оличење здравља, младости и снаге и у неку руку симбол свјетлости, јер се светкује на почетку њега. . .

За манастир Подластву изнад Јаза код Будве, који по историјским и археолошким истраживањима потиче из XV вијека, везано је предање да је то задужбина цара Душана. По том предању, цар Душан је имао болесну, рахитичну сестру, и врло ружну, и звала се по грби Грба или по ружноћи Грда. Она је дивно кувала и њена јела је Душан особито волио. Отишла је из Србије у Приморје и радила као куvariца код једног богатог човјека у Грбљу. Ту се удала за његовог сина и родила мушко дијете, коме су дали име Лазар. Кад је цар Душан посјетио Котор и Дубровник, задржао се у лову у Грбљу. Она, Грба или Грда, спреми за цара она јела која он воли, а пред високог госта изнијели су их грбаљски прваци. Цар се овим јелима зачуди и упита ко је то спремио и зажели да види ту особу.

Пред њега се појави Грда и приђе своме брату. Цар је био изненађен. У спомен овог сусрета подиже завјетно манастир Подластву, сестру и зета богато обдари, а малог Лазара узео на двор и постави на високи положај. То је кнез Лазар чије презиме у Грбљу изговарају Грбљановић и кажу да се по његовом презимену Грбаљ и назвао. Познато је да се у Грбљу и под Турцима и под Млечанима чувала православна вјера и српско име тако да странцу који није православно и нема народно одијело него »лацманско« било је забрањено преко Грбља и проћи, а камоли боравити. Грбаљ има и свој Законик који је постао под утицајем Душановог законика који се овдје стално примјењивао. . .

У народу овога краја се вјерује да су кукавице сестре Лазареве које оплакују погибију свога брата. У *Горском вијенцу* се спомињу да су му кћери.

За сва ова предања и легенде и култ уопште заслужни су наши стари манастири и калуђери који су ово све у народу чували и његовали. . .

О Видовдану се у правосл. црквама послје Литургије служе и данас парастоси косовским јунацима, а од ослобођења и жртвама геноцида у бившој Независној држави Хрватској.¹⁴

О прослави Видовдана у неким приморским мјестима Максим Злоковић ми је одговорио слиједеће:

»1. У Бијелој и околним селима: Јашица, Бијелине, Крушевице, Баошић, Зеновић и Кумбор одвајкада се славио Видовдан. Слушао сам гдје старе жене кажу, кад окасни прољеће: 'Ево, кука кукавица,

14. Писмо прота Васа Ивошевића аутору овог рада.

брзо ће нам и Видовдан'. Кад би их неко упитао: 'Какве то има везе са Видовданом', оне би одговориле: 'На Видовдан су Срби изгубили царство на Косову и ту је погинуо честити кнез, па су се његове сестре претвориле у кукавице и од тада вавијек кукају' (Његош каже 'кћери Лазареве'). Такође се у овим селима каже, кад окасни прољеће и вртови не озелене: '*Свети Виде иде да обиде, шћо је никло да је никло, а шћо није и да неће*'.

2. Још је у читавој Боки код српског дијела њеног становништва био обичај уочи Видовдана да се пале велике ватре по засеоцима, поред мора, на брежуљцима итд. Ове су ватре момци прескакали, око њих се играло коло, пјевало, причало, наравно о свачему итд. Овакве ватре су се палиле уочи Петровдана и Ивањдана. У неким мјестима су их звали 'шенлуци' (сигурно остатак од Турака).

3. У свим нашим (православним) црквама на Видовдан се држао парастос за све погинуле за 'вјеру и отачанство' и то и за доба Аустрије. Иако Видовдан није био 'заповиђени' празник, ове службе биле су добро посјећене. Сматрало се да је домаћица која је била одређена да спреми кољиво тиме почашћена. Ја сам са пок. Оцем 1917. год. присуствовао у Бијелој на служби.

4. Причао ми је стари Вуко Обрадовић из Херцег-Новога још 1923. године, као ђаку и гимн., ово:

'Свети Вид је црквена развалина из најстаријих дана, гдје се и дан данас види прастари велики дуб више села Мокрина и гдје се стари Мокрињани купе о Видовдану на збор, на пјесму, гусле и др.'

5. У школама старе Југославије Видовдан је био школски празник. У Боки од Дебелог бријега до Спича од 1918. па до 1941. године, а у осталој Црној Гори и за вријеме независне Ц. Горе, школе су свечано прослављале тај дан. У јутро ђаци са својим наставницима ишли су на благодарење Богу за успјех у школи. Затим су после мале паузе са одраслима присуствовали парастосу и послје сви заједно у реду ишли у школу гдје је била школска приредба са пјесмама итд. Послије тога су се дијелила сведочанства и поклони добрим ђацима. Било је пјесме, веселја и суза. Тога дана је почињао велики школски распуст.

6. Видовдан на Превлаци, гдје је био манастир Св. Арханђела Михаила и станица Зетског Митрополита, којег је још Св. Сава намјестио, па све до 1452. године, када су га срушили Млечани са осталом лацмамдијом, сваке су године људи на Видовдан, причају стари људи, ишли и на оне рушевине палили свијеће. Од 1832. године, откад је Катарина Властелиновић подигла цркву Св. Тројице, долазило се чешће и Аустрија није бранила. Али од 1912. године,

откад је поп Марко Костић организовао званичну прославу читаве Боке на Превлаци и кад је позвао Српско пјевачко друштво »Јединство« и музику из Котора и кад је Бокешка пловидба организовала излете из Котора и Новога до Превлаке, то је била нарочита прослава и славље и то све до 1941. године (наравно без ратних 1914–1918).

7. Што се тиче разлика, у прославама и весељима, вјерујем да их је у загорским селима Боке било.

Успомена на књаза Лазара и Косово врло је жива била током читавог XX вијека. Многе лирске пјесме пјевале су се о Божићу, славама и свечаним данима, које су помињале: Косово и Лазара. Мој брат Игно и ја се још сјећамо понеких.

Сјећам се, на примјер, овог момента. Кад је један Грбљанин наишао преко Бијеле, свратио је код мога Оца и Отац га питао како му је било у затвору и шта су га питале Швабе, зашто је крив, а он је одговорио: 'Много су ме и данима питали и саслушавали, па сам им напослетку рекао: За све сам крив, само нијесам за несретнога Лазара што га издадоше и погибе на Косову'.¹⁵

На наше питање како је Видовдан обиљежаван у Васојевићима Гајо Зековић ми је одговорио слиједеће:

»Дан боја на Косову, 28. јун и Видовдан, у Васојевићима се обиљежава на особит начин. Наиме, тога дана су се саопштавали резултати ученицима у школама постигнути у протеклој школској години. Ученици свих разреда, у више случајева праћени члановима њихових породица, учитељи са особљем школа и сељани из ближе околине обиљежавали су овај дан званично, свечано и са дубоким патриотским осјећањем везаним за бој на Косову и косовске ратнике.

За овај значајан датум учесници су се припремали тако рећи током цијеле школске године. На сам дан почињали би се око 9 сати окупљати у школском дворишту ученици обучени у најљепше аљине и остали учесници. У ишчекивању званичног саопштења постигнутог успеха, уз доста лијепе домаће хране: свежег сира, скорупа, приганица, пите, пршуте, јаја и др. почињало је и весеље. У тако пуном расположењу разредни учитељ би саопштио постигнуте успјехе, а потом би се наставило весеље. Међу присутнима била би и по која суза, код ученика који нијесу били задовољни постигнутим резултатом, посебно код оних који су морали понављати разред. Но, и те сузе су биле саставни дио свечане атмосфере. Задовољство и расположење ученика, учитеља и школског особља је било сасвим

15. Писмо Максима Злоковића аутору овог рада.

разумљиво јер их је очекивао школски распуст од два мјесеца заслуженог одмора послје тако одговорног и напорног рада током протекле школске године.

На овим свечаним скуповима и весељу повезивани су 28. јун 1389. дан боја на Косову и 28. јун 1914. дан атентата Гаврила Принципа над принцом Фердинандом.

стицао се утисак као и да се природа трудила да овај свечани дан уљепша својом раскошном и бујном вегетацијом и живахношћу живих бића у ово доба године 28. јуна.«^{15а}

У разговору са протом Василијем Перовићем обавијештен сам да се у Бјелопавлићима Видовдан обиљежавао у свим саборним црквама као што су Манастир Острог и Ждребаоник. Тога дана код ових манастира се народ окупљао на Богослужење. Након помена косовским жртвама народ се веселио. Као и у другим мјестима Црне Горе и у Бјелопавлићима су се на Видовдан у школама дијелила ђацима свједочанства и награде онима који су имали одличан успјех. Тога дана се званично завршавала школска година. Ево како ми је прота одговорио:

»Видовдан је црквени и национални празник, посвећен светом цару Лазару и светим Српским мученицима и светитељима, који су храбро пали на Косову 28. јуна по новом календару, односно 15. јуна по старом календару.

Српска Православна црква Видовдан прославља и светкује са великим поштовањем и пијететом, према великом косовском мученику светом цару Лазару, Српским Светитељима, и небројеним косовским мученицима који су своје животе храбро и неустрашиво положили и жртвовали за своју слободу, образ и поштење, изгинули храбро за своју вјеру и Отечество, привољели се небеском царству.

Како је Српска Православна црква светковала и прослављала у Црној Гори, посебно, у Брдској нахији, у Бјелопавлићима, прије рата, нема сумње, да је то она чинила са дубоким пијететом и великим поштовањем, достојно се одуживала изгинулим сенима, молила се Богу да им Бог душе прости и усели у рајске обитељи, и подари оно, што око не виде, и ухо не чу, и у срцу човеку не дође, а које је Господ Исус Христос припремио свима онима који га поштују.

У Бјелопавлићима је Видовдан достојно прослављан и дочекиван сваке године онако како то доликује Брђанима и Брдском племену. По народном обичају, на Видовдан, сваке године, после службе Божје, Управа Цркве са својим свештеником давала је општи

15а. Писмо Гаја Зековића аутору овога рада.

парастос, спремила жито, палила свећу воштаницу, преливала кољиво, молила се Богу, одавала пошту св. цару Лазару и свима изгинулим косовским јунацима који дадоше и жртвоваше своје животе: *»За крст часни и слободу златну«*.

На празник Видовдан, служена је свечана служба у свима саборним храмовима у Бјелопавлићима: у Даниловграду, у Спужу, у Мартинићима, у Манастиру Ждребаонику, у Јеленку, у Доњем селу, у Слатини, Орјој Луци и другим мјестима.

Сем црквеног обреда који је вршен по црквама у Бјелопавлићима, на Видовдан се завршавала школска година. У народним основним школама, у граду и селима одржаване су посебне свечаности. Одличним ђацима учитељи су дијелили књиге, сведочанства и похвале добрим ђацима.

Бјелопавлићи су посебно прослављали Видовдан на планини Пониквици, на којој су сваке године са својом стоком љето проводили.

Ја се и данас сјећам добро тих незаборавних дана, из моје ране младости, и не могу заборавити мог старог и популарног учитеља Ђока Ђурановића, који је био дуго учитељ у народној основној школи у Мартинићима, која се налазила више самог и чувеног извора Пиштета.

Не могу заборавити и избрисати из сјећања у народу врло популарне и угледне старе свештенике, из Бјелопавлића: попа Луку Радовића, попа Стојана Радовића, из Мартинића, попа Божу Иковића, попа Срдана, попа Мињу Жарића, попа Радосава Бошковића са Орје Луке и др. који су вјерно служили Богу и своме народу, на понос и похвалу племену Бјелопавлића и храбрих гостољубивих Брђана.¹⁶

На питање како је Видовдан обиљежен у Пиви писмено ми је одговорио осамдесетогодишњи Неђељко Лубурић из Плужина слиједеће:

»Колико је мени познато, а разговарао сам и са људима који су моји вршњаци или старији од мене, за Видовдански празник није било неких великих масовних скупова у Пиви. Изузетак су била села гдје се скупљала омладина као и другим световним данима, гдје су играле и пјевали на отвореним просторима. Масовних окупљања за Видовдан није било јер се сматрао као коротан дан, дан када је пропало српско царство, а народ се осјећао српским народом. Било је случајева да су се скупљале мобе код оних који нијесу имали радну снагу у селу (косидба и сл.).

16. Писмо протојереја Василија Перовића аутору овог рада.

Као световни празник Видовдан је прописан црвеним словом у црквеном календару, па се на тај дан у другим случајевима није радило.

Посебно је Видовдан поштован прије рата, много више него после рата (1945). У току рата (1941–1945) су светковали празник, док се у јединицама тај дан ништа није осјећао.¹⁷

О прослави Видовдана у Шаранцима, у Дурмиторском крају, казивали су ми старији људи као: Милинко Бојовић, из Будечевице, Радуре М. Цаковић из Брајковаче, Бојо Т. Бојовић, Ђорђевић Р. Бојовић, Вукоман – Машо Мандић из Градине, Вук Мандић и Раде Мандић из Кормана, Радосав Анђелић из Суводола, Вељко Л. Бојовић из Зминице и други. Резиме њихових казивања је слиједиће: Видовдан у Шаранцима и у читавом дурмиторском крају обиљежаван је народним вашаром у Његовући. Тога дана, 28. јуна народ из Шаранаца и уопште из Дурмиторског краја, као и из других сусједних мјеста: Мојковца, Колашина, Пренђана, Косанице, Санцака и других мјеста окупљао се у Његовући.¹⁸

То је био вашар. Тога дана су сваке године организоване коњске трке. Поред тога, такмичило се у бацању камена са рамена, скакању у даљ и увис, обављана продаја грабуља, вила, орлића, грабуљишта, косишта, држалица, тељига, јармова, карлица, разљевака, дебади,

17. Писмо Неђељка Лубурића аутору рада.

18. Његовоћа је равница оивичена узвишењима и масивима Кучајевицом, Зминицом, Шаригором, Рестовцем, Алугом, Суводолом и Мрчавцом. Његовућа је била шарански комун. У њој је изворска вода. Његовућа је равно и пространо поље и веома је погодна за народни вашар и за све оно што га је пратило. Уочи другог свјетског рата у Његовући је подигнута зграда основне школе и пирана за шегане обловина. Пресељено је и сједиште Шаранске општине из Крша. Његовућа је повезана колским путем са Жабљаком, Пљевљима, Шавником (гдје је било сједиште Дурмиторског среза) и Никшићем. И после другог свјетског рата Његовућа је била општинско мјесто. Данас је у Његовући сједиште једне од три мјесне заједнице у Шаранцима. У њој је осмогодишња школа, амбуланта, библиотека »Вук Караџић«, Пирана са рестораном за раднике, мотел »Корман«, пошта, двије продавнице (једна и за откуп биља) и насеље са тридесетак кућа. После рата на Његовући је био аеродром за летњу сезону и подигнута врло лијепа зграда Дома културе. Данас нема ни једног ни другог. Аеродром је укинут с намјером да се изгради у Језерима. Од тога се одустало јер су се појавиле подземне воде. Зграда Дома културе је изгорела и није обновљена.

И у послјератном периоду све до данас на Његовући се на Видовдан окупља народ. Од недавно коњске трке се на Његовући одржавају 13. јула. Нијесу нам познати разлози зашто је дошло до промјене одржавања коњских трка. Није требало мијењати стари обичај. Тај обичај народни треба вратити и обиљежити Видовдан на Његовући.

каблова, краљача, бременница, жбанова, каца и другог дрвеног прибо-ра и посуђа. Уз све ово играла су кола, загледале се и просиле дјевојке, а понека вјеравала и доводила. Није изостајало ни јело ни пиће. Свађе никада није било. То је био најмасовнији и најљепши вашар не само у Дурмиторском крају већ и шире. Увијек је доношено нешто ново и лијепо. Због тога су му се сви радовали, а посебно омладина.

На Видовдан 1889. године навршило се 500 година од косовског Видовдана. Петстогодишњица косовске битке (1389–1889) обиљежена је у свим мјестима у Црној Гори. Петстогодишњицу Видовдана пропратили су црногорски часописи *Нова Зеџа*, мјесечни књижевни лист, и *Просвјета*, лист за цркву и школу. Поред ових часописа петстогодишњицу је пропратио и лист *Глас Црногорца*, лист за политику и књижевност.

Часопис *Нова Зеџа* почео је да излази у Цетињу 1889. године. Уређивао га је др Лазар Томановић. У мајском броју *Нове Зеџе* објављена је пјесма Јована Сундечића под насловом

ХАЈМО, ХАЈМО НА КОСОВО! . . .

О њејсџољејном сџоменуку Косовскоја боја 1889.

Пјесма почиње стиховима:

Хајмо, хајмо на Косово! . . .

Та – оно је било давно:

Пејсџошџин је љеџа равнo,

Ошџкад цар ни на њем џао

И с њим џала моћ ни сва,

Пао Милош, дика рога,

И в'јерна му друџа дџа:

Ту нас душман окоџао

У вџерџе џеџе, љуџе

И заџаџа нами сваке

Ошџре муке, раке круџе. . .

На Косово! . . .

Зоре нове,

Онамо нас

Поклич зове!¹⁹

У истом броју часописа др Лазар Томановић објавио је краћи чланак под насловом *О Косовској њејсџољољдишњици*. Томановић је

19. Ј. Сундечић, *Хајмо, хајмо на Косово*, *Нова Зеџа*, Цетиње, мај 1889, стр. 169–171.

Пјесме посвећене 500-годишњици косовске битке објављене у Црној Гори 1889. године објавићемо у посебном раду.

констатовао да је успомена на косовску битку најживља успомена, »цијелом Српству из цијеле прошлости његове«. Пише да је она увијек будила тугу у српским срцима »као да је јуче била« и да је та туга била »најјача свеза што је раскомадано српство уједињавала«. ²⁰ Даље Томановић пише да је српско царство почело да се распада посллије смрти цара Душана на мале државице. Томановић је оцијенио да је косовска битка оставила »свјежу тужну успомену« у српском народу јер је она »затворила сјајну а отворила црну епоху српске историје«.

Косовски пораз народ је кроз епску поезију правдао издајом Вука Бранковића и закашњењем Турђа Балшића. Овај пригодни чланак Томановић је завршио ријечима: »Слава успомени косовских јунака! Слава њиховијем пријемницима и осветницима«. ²¹

Сењо Дајковић објавио је у *Новој Зењи* пјесму под насловом: *Ога о њејсѝојојодишњици Вигобдана (15. јуна 1889)*. ²² Пјесма говори о српском јунаштву и храбро палим ратницима у борби против бројно далеко надмоћнијег освајача. Навешћемо неколико стихова из ове поеме. Она почиње:

Поноћно влада доба.

Над бојним Косовом шужним свечани мир се шири.

Само шѝо ноћни вјејрић час ѝо час се иза сна буди,

лисѝак о лисѝак дири, и врела шѝо жуборе шужно. . .

Ал' све ѝо кад ро није ѝробудии, ѝробобе мирне.

Војници су ѝреко њих ѝрешли са својим бурним шумом,

А они мирно сабају, у ледним кријући ѝрудима

Исѝруле свеѝе косѝи наших ѝредака славних.

Мир нек је ѝраду њином! Срѝскоме на часѝ роду

Вишешки они су ѝали за крѝ, за слободу.

...

Бесмрѝни би сѝе ишли, јунаци Вигоба дана.

Срѝска ће ѝјесма увијек ѝјеваѝи гјела ваша,

И свеѝим ѝејелом вашим Србин ће Србина клеѝи,

А кад насѝуѝе дани мучни и ѝешки

За вашом лебдећи слабом, олиар ће рода да свеѝи. ²³

...

20. Л. Томановић, *О Косовској ѝејсѝојојодишњици, Нова Зења*, мај 1889, стр. 171–173.

21. Исто.

22. Сењо Ђаковић, *Ога о ѝејсѝојојодишњици Вигобдана, Нова Зења*, мај 1889, стр. 173–175.

23. Исто.

У истом броју *Нове Зетје* објављена је и пјесма Радоја Црногорца под насловом *Косово*. Пјесма почиње:

*Каг с' имена швоја сјеишм,
Сйојане ме нека језа!
Па ја онда сшанем жалиш
Славној Лаза, срјској кнеза!*

*Сшанем жалиш оне борце,
Шшо на шеби славно йаше,
За чије ћеш душе молиш
Саг цијело Срјсшво наше.*

...

*Ти си нама одвећ криво,
А ми шеби, знади, нисмо
Јер се ево иеишшо љеша
Све збој швоје борбе бисмо!*

...

*Пролили смо мнојо крви
Бишке веље добијали,
И на свакој сшрани срјској
Ми смо славно војевали!²⁴*

У јунском броју *Нове Зетје* 1889. године, објављено је, на поткорици, обавјештење да је у Петрограду, у издању Крунослава Херуца, објављена књига посвећена 500-годишњици косовске битке.²⁵

Поводом 500-годишњице косовске битке грчки пјесник Димитрије Коко написао је у Крушевцу 15. јуна 1889. године пјесму *Милош*

24. Радоје Црногорац, *Косово, Нова Зетја*, мај 1889, стр. 190–191.

25. Оглас гласи: 1389–1889. К Петстогодишњици Косовске битке, 2 Збора: 1. »Боже силни«, химна. Спјевао Ђ. Страрећ. 2. »Опроштај«. Спјевао Ненад; Компоновао В. Ј. Главач а) за мјешовити збор, б) за мушки збор, в) за гласовир у двије руке, цијена 80 кап, 2 дин. 1 фиор. Петроград: Издање Крунослава Херуца. Невски проспект бр. 74. Биоград: Код В. Валожина. Панчево: Код Бр. Јовановића. Загреб. Код Ф. Жупана. Дубровник: Код Драг. Претнера« – *Нова Зетја*, јун 1889.

Обилић – *Марко Бочарис*. Он је присуствовао 500-годишњици прославе косовске битке у Крушевцу. Коко је у Крушевцу написао ову пјесму, у којој је упоредио српског јунака Милоша Обилића и грчког Марка Бочариса. Пјесму је превео Бранислав Ђ. Нушић. Пјесма је објављена у јулском броју *Нова Зейна*. Навешћемо почетну и двије посљедње строфе пјесме које гласе:

*Истѡм судбом, истѡм смрћу, Милош и Бочарис иине
И иесник коме Ошѡрбина даје крилима моћи јаке,
Зашежућ, у њено име на јулама сѡруне лаке,
Јегном иесмом ојеваће, збрашмиће славе њине.*

...

*О час реч, о час сѡиже до шѡора Омер-ѡаше. . .
»Ко си, шѡа ћеш?» – Узверено иишѡ веран Мусломане
А Бочарис нож му сѡушѡа, у јруди му, у ѡѡане,
Хоћу – бели – дично име хајдучкоѡа харамбаше!«*

...

*Тек шѡо рече, изѡуби се. А иге оге? – Мураш знаге. . .
»Ко си« – иишѡ иреилашено, »ко си, шѡа ћеш ти иредаме?»
А Милош му иосред срца одѡвора ножем даге
На обоме свешѡу царе, знаћеш ко сам, знаћеш за ме«. ²⁶*

У јулском броју 1889. године *Нова Зейна* је објавила информацију о прослави 500-годишњице косовске битке у Далмацији. Информација је објављена под насловом – *Косовска иеишѡѡодишњица на далмаишном срѡском Косѡу*. Наиме, у Далмацији постоји мјесто Косово. У част 500-годишњице косовске битке у њему је подигнута православна црква којој је дато име Св. српски Лазар.²⁷

У Календару *Грлица* за 1889. годину посвећен је чланак Петстогодишњици косовске битке (1389–1889). Овај календар уредио је др Лазар Томановић. Вјероватно је он и написао овај чланак у *Грлицу*. Текст почиње стиховима књаза Николе:

26. Димитрија Коко, *Милош Обилић – Марко Бочарис, Нова Зейна*, јул 1889. стр. 263–265.

27. С. Ђ. П. *Косовска иеишѡѡодишњица на далмаишном срѡском Косѡу, Нова Зейна*, јун 1889, стр. 281–283.

*Кам сјајцања Гора ће црна
 Бићи Султану, бићи Млејкама,
 Њиној сили и њиним силејкама. . .
 Почећеће низ клисуре
 Разасијај ви слободу
 И у Зејну и у друје
 Душанове бановине
 Ви сјајања ойеј бићи
 Узрок. . . љејше царевине.²⁸*

Послије ових стихова анонимни писац пише да се на Видовдан навршује »пет стотина година од великог српског пораза на Косову« и да је послје косовске битке Турска освојила скоро читав Балкан, а да је Иван-бег морао »прибећи из питомих зетских равница на Цетиње под Орлов крш, да ту као посљедњи независни српски владалац повјери српску државну мисао овим тиморима, што се на Ловћен насељавају«. ²⁹ Након ове оцјене цитирани су већ наведени стихови из *Горској вијенца* (»што утече испод сабље турске. . .«).

У *Грлицу* за 1889. годину под датумом 15. јуна по старом календару пише »српски кнез Лазар (Видовдан)«. ³⁰

У Црној Гори је био уобичајен и у народу добро познат позив за слободу под општим називом *ЗА КРСТ ЧАСНИ И СЛОБОДУ ЗЛАТНУ*. Под овим знаменитим позивом Црногорци су се борили за слободу било своју било других.

У *Грлицу* за 1889. годину анонимни писац наводи неке јуначке подвиге Црногораца, почев од јуначке погибије Баја Пивљанина са четом на Вртијељци 1685, историјске и крваве Бадње вечери која је омогућила да се Божић у слободи прослави у Цетињу, и његовој широј околини (истрага потурица 1702). Затим велика побједа на Царевом лазу (1712), Ђуприлићев напад и спаљивање Цетиња (1714), борба на Трњинама (1716), у Цуцима (1727), Пиперима (1732), Дробњацима и Пиви, Цуцким ублима (1750) и пресудне побједе за коначну слободу Црне Горе у Мартинићима и у Крусима (1796), устанка у Дробњацима 1805, па све до Карађорђевог устанка у Србији 1804. године. У свим овим и другим борбама Црногорци су били надахнути јунаштвом Милоша Обилића и Видовданом. Онда није ни чудо што се у многим епским народним пјесмама, у којима је опјевана

28. *Грлица* за 1889. стр. 46–51 за просту годину 1889, Цетиње, у државној штампарији.

29. Исто, стр. 47.

30. *Грлица*, за просту годину 1889, стр. 14.

борба Црногораца са Турцима, поједини јунаци упоређују са јунаштвом Милоша Обилића.

Књижевник Стјепан Митров Љубиша у приповијетци *Пој Андравић, нови Обилић* за основ је узео историјски догађај напада Махмут-паше Бушатлије на Паштровиће 1785. године и јуначку погибију попа Рада Андравића у Паштровићима.³¹

Часопис *Просвјета*, лист за цркву и школу, који је издавало Министарство просвјете и црквених дјела Књажевине Црне Горе свечано је пропратио 500-годишњицу косовске битке. У троброју *Просвјете*, јануар–март 1889. године, у рубрици *Прославе*, објављен је текст под насловом *Косовска 500-годишњица* у коме се каже да се о Видову дне 15. јуна 1889. године навршава 500 година откако је пропало српско царство на Косову. Поводом те годишњице »чине се свуд по српству припреме да се тај дан достојно прослави«. Читаоци *Просвјете* су обавијештени да се велика свечаност спремала у манастиру Раваници у Срему гдје су се налазиле мошти кнеза Лазара. Поводом те годишњице формиран је и Одбор у Руми који се обратио пјесницима да »саставе химну Косовској 500-годишњици и опроштај од прославе«. Одбор је донио и програм прославе.³²

Рус Павле Аполонович Ровински, који је више година живио у Црној Гори, у мајском броју *Просвјете* објавио је чланак под насловом *Значај бишке косовске*. У овом чланку Ровински пише о слабљењу српског царства послје смрти цара Душана и косовској бици и њеним каснијим тешким посљедицама по српски народ. Навео је и мишљење Крушевљана о улози кнеза Лазара и Вука Бранковића у Косовској бици. Он је навео и стихове из познате народне пјесме о опредјељењу кнеза Лазара за небеско царство, што је био и идеал српског народа у ослободилачкој борби.³³

Просвјета је пренијела програм прославе Одбора Краљевске српске владе о прослави 500-годишњице косовске битке, који су објавиле *Српске новине* 3. маја 1889. године. Према том програму централна свечаност се имала одржати 15. јуна у Крушевцу.

Програм прославе објавио је и *Глас Црнојорца*, лист за политику и књижевност, 14. маја 1889. године.³⁴

31. Глигор Станојевић, *Историјска основа Љубишине приповијетке »Пој Андравић, Нови Обилић«*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књига четрдесет трећа, свеска 1–2, Београд 1977, стр. 85–90.

32. *Просвјета*, лист за цркву и школу, издаје Књ. црн. министарство просвете и цркв. дјела, Година I, свеска I, II и III јануар, фебруар и март, Цетиње 1898, стр. 68–69.

33. Павле А. Ровински, *Значај Косовске бишке*, Просвјета, април–мај 1889, стр. 112–116.

34. *Просвјета*, април–мај 1889, стр. 136–137; *Глас Црногорца*, 14. мај 1889.

Поводом 500-годишњице косовске битке *Просвјета* је 15. јуна 1889. године објавила чланак Протопопа Неђељка под насловом *1389–1889*. У знак жалости чланак је уоквирен црним оквиром. Аутор је у најкраћим цртама указао на оновремени положај српског народа.³⁵

У недјељу 11. јуна 1889. године *Глас Црногорца* је на уводном мјесту донио текст сљедеће садржине

»НА ВИДОВ-ДАН

У четвртак 15. јуна 1889. г., када се навршава 500 година тужне успомене боју на Косову Пољу служиће се по свој Црној Гори у свакој православној богомољи, парастос у покој душе свијем јунацима погинулим тада за крст и слободу.«³⁶

У истом броју *Глас Црногорца* је објавио Видовдански програм прославе косовске битке у Мостару, као и писање *Србобрана* о тој годишњици у крајевима који су још били под турском влашћу.³⁷

У четвртак 15/28. јуна 1889. године навршило се 500 година косовске битке и исто толико Видовдана. Видовдан 1889. године прослављен је у свим мјестима у Црној Гори. Према писању *Гласа Црногорца*, *Просвјете* и *Нове Зење* »Послије архијерејске службе у митрополитској цркви покрај ђивота Св. Петра Цетињског, а између гробница књаза Данила I« и брата му великог војводе Мирка, био је парастос палим борцима »На Косову за вјеру и отаџбину«. Тога дана службу је вршио митрополит Митрофан Бан. Поред народа из Цетиња и околине свечаности су присуствовали књаз Никола и престолонаследник Данило. Затим књаз Петар А. Карађорђевић, сви црногорски министри и високи државни чиновници, руски и француски посланици, ђаци цетињске Богословије, Гимназије и основних школа.³⁸

Према писању *Нове Зење* у току »парастоса свак је држао воштаницу запаљену, а када се пјевало оно свечано »Со свјатими упокој«, свак је пао на кољена. Ко је видио ту књажеве српске гдје се клечећи запаљенијем воштаницама у рукама моле Богу за упокој косовских јунака, неће никада ту величанствену слику заборавити.«³⁹

35. *Прошлой Неђељко 1389–1889*, Просвјета, 15. јуна 1889, стр. 154–156.

36. *Глас Црногорца*, лист за политику и књижевност, Цетиње у недељу 11. јуна 1889.

37. Исто.

38. *Глас Црногорца*, 17. јуна 1889, 15. јун 1889, стр. 208, *Нова Зења*, јун 1889, стр. 242–243.

39. *Нова Зења*, јун 1889, стр. 242–243.

Петстогодишњица косовског Видовдана прослављена је у осталим мјестима Црне Горе. Поводом Косовског Видовдана и пунољетства књаза наслједника Данила Првог изашао је свечани број *Гласа Црногорца*. У свечаном дијелу листа објављен је текст под насловом *Vugobgan*. Због његове важности како се размишљало о Видовдану у Црној Гори прије сто година, наводимо га у цјелини:

»Колико је крви проливено, колико је невинијех жртава пало, што Србин није претрпио, што се није зборило, закључило и предузело, што се није написало и печатило о Видовдану 1389? Ко да изброји, ко да све прорачуна и забиљежи?

Мало је овакијех дана у животу народа, мало их је свјетска историја обиљежила. – Струне на српскијем гуслама не испјеваше другог дана у животу Србинову, у којем таквом жељом и мишљу »Свевишњег Бога« дозивамо. Од године до године стрепио је Србин за свој натражак, борио се за своју главу.

Кроз прошлијег пет вијекова, у овој шачици кршевите земље, очајничко крвава борба нигда престајала није. И онда кад је азијатска сила завладала српском слободом, и онда на овим висинама богињи слободи слободно тамјан палисмо. Кад се на развалинама Српске царевине, улијед неслоге праотаца наших, подигао пријесто азијацке самовоље у Једрени, ни онда у овијем случајевима луча слободе није се угасла. Кад Мурат Други са небројеним буљуцима паде на Косово и наш мили завичај у црно зави, све што тешкоме топузу није хтјело подлећи, то се збјежало у ове планине да купајући се у врелој крви сачува дивно српско име и свету слободу. Па и онда кад су азијатске ордије цио свијет у вериге оковале и под ноге своме цару бациле, и онда на овим литицама не само што за ланце не знадоше него се и азијацки таласи о ломне ове горе ломише. И ово камење пријечило је, да азијацко узбуркано море читав западни свијет не поплави. Кад наши најбољи витезови изгубише, потомци њихови уљегоше у непрелазне кланце и богазе и попеше се на ове висине да наставе неједнаку очајничку борбу. И очуваше последње српско – православно канђеоце да се не угаси. Кад подло ласкање и ниско удварање посташе врлине које ондашња пријестоља окруживаху, отискујући од себе све што бјеше свето и племенито, и онда преостали српски јунаци окупише се око своје владике Господара, да мачем и крстом бране најљепши град божји: 'Крст часни и златну слободу'. Кад вас цијели свијет под ударцем оштријех азијацкијех мачева од страха се каменио, ућутао и предао се у наручје азијацкијех буљука на милост и немилост, и кад је свагдје надвладала гробна тишина, и онда са овијех висина разлијегао се поклич: 'Ко је

витез, да гинемо и крв пролијевамо! Кад је читавијем свијетом завладала сила, страх и очајање, и онда је са овијех кршева одјекивао јуначки глас од брда до брда кроза све балканске земље, и на тај глас падоше небројене главе зулумћара. У овијем кршевима азијатскоме господству нигдје ни нигда правда не бјеше. Зрачак свјетлости са недогледнијех црногорскијех висина вазда је просијевао и осталијем Србима, патницима, улијевао наду у срце, да ће њихов дан доћи.

И оци наши, и браћа наша сви се очајнички борише, али славно побиједише.

Овако бјеше у Црној Гори од косовског до данашњег Видовдана.

А у осталијем српским крајевима?

Србин бити, то је већ мука. Који је за српство прегао, бјеше мученик овога свијета. Али је суђено да сваки народ грку чашу испије. Зато је и српски народ испио своју до дна! И ако муке велике не претрпи народ, није народ јак, није народ честит.

Што није претрпио српски народ у прошлијех 500 година све до великога Карађорђа, до славног шумадијског Петровића, вјечите дике и поноса свега српства? Има ли муке за коју Србин не знађаше?

Ми не бисмо знали разјаснити: да ли је угодније души бити у данашњим српским редовима, или би јој милије било летити на »могилама« погинулијех на данашњи дан на бојном Косову?

Као што је данашњијег дана мало, да нас тако живо подсећају на онај кобни дан, који нас је довео косовској погибији, на гробницу Царства и живота српског, биће патриотско дјело ако и ово једном из нашијех немилијех успомена на вијек избришемо, а то ћемо, постићи у оквиру једне саме ријечи: Слога!

Обилат је број и данашњијех јунака, који потпуно налице у врлинама и благородству оној китији онијех јунака старијег времена. Благо ономе ко се јунак родио, он је имао рашта на овај свијет и долазити.

Небо ће примити данашње молитве и плач за погинулијем јунацима, само тада, ако са данашњијем топлим молитвама и сузама одбацимо све старе погрешке и пошљедице које нас на косовски покољ доведоше. Биће сретан онај који доживи милост неба као што је сретан и онај кога ороси родитељска суза.

Свети је задатак данашњег дана – размишљање биће знаменит, велики сјајан данашњи дан, ако од данас унапријед будемо провађали наше дане са тврдом вјером: да сама слогa Србина спасава.«⁴⁰

40. *Глас Црногорца*, 17. јуна 1889.

Видовдан је прослављен и у осталим мјестима Црне Горе у манастирима, црквама и школама.

Према писању *Гласа Црногорца* Видовдан 1889. године свечано је прослављен и у Подгорици. Прво је одржан помен палима на Косову у парохијалној цркви Св. Ђорђија. Парастосу је присуствовао народ и ђаци са учитељима. Након помена у цркви пошло се у школу гдје је учитељ Брацановић присутним говорио о петстогодишњици косовске битке. Према истим подацима, након његовог предавања пјеване су патриотске пјесме и декламовани одабрани стихови.⁴¹

На Видовдан 1889. године, поред помена у црквама и манастирима, у свим школама у Црној Гори учитељи су држали предавања посвећена 500-годишњици косовске битке. Једно такво предавање објављено је у *Просвјети*.⁴²

Од 1889. године у Црној Гори су сваке године на Видовдан завршаване школске године у школама. Тога дана ђацима су дијељена свједочанства. Одличним ђацима су уручиване награде. Био је то свечани дан у свим школама. У послеријатном периоду (послије 1945) овај лијепо народни и школски обичај постепено је чилио док није сасвим нестао.

Иако је Косовски Видовдан (1389) био дан пораза српске војске и почетак вишевијековног страдања српског народа он је истовремено био и вишевијековно посјећивање на моћну српску државу и незаборавна идеја водила у борби за његово ослобођење и уједињење.

Не рачунајући помене у црквама и манастирима, Косовски Видовдан у Црној Гори се и данас (1989) обиљежава на разне начине, о чему ћемо говорити у другом раду.

41. *Глас Црногорца* од 25. јуна 1889.

42. Митар Ивљевић, *Бесједа њриликот видовданске ѡрославе у Оцињској школи, Просвјета*, 15. јун 1889, стр. 226–228.

